

Відділ культури, туризму та культурної спадщини
Гайворонської райдержадміністрації
Гайворонська центральна районна бібліотека
Організаційно-методичний відділ

Із забуття - в безсмертя

Методичні рекомендації до відзначення
75-річчя з дня народження Василя Стуса

м. Гайворон, 2013

Не скорився злій долі поет –
Келих горя він випити мусив...
Сатанинські зневіра й спокуса
Не змогли перервати той лет.

6 січня 2013 року виповнюється 75 років з дня народження видатного українського поета, літературознавця, політв'язня, правозахисника, Героя України Василя Стуса. Враховуючи величезний внесок Василя Стуса у справу відродження української державності, української літератури, національної культури, розбудови громадянського суспільства, Верховна Рада України постановила у січні 2013 року урочисто відзначити на державному рівні 75-річчя з дня народження видатного українського поета, політв'язня, Героя України Василя Стуса.

До цієї дати в бібліотеках району рекомендуємо провести цикл заходів:

- виставка-портрет «Дорогою болю»;
- тематична виставка «Печальна муза Василя Стуса»;
- виставка-пам'ять «Його Слова – послання в Вічність»;
- літературний портрет «Глоток води із Стусових глибин»;
- літературні вечори:
  - «У золотих променях творчості Василя Стуса»;
  - «Доля, осяяна талантом»;
  - «Різьбяр власного духу»;
- перегляд газетних публікацій «Людина. Поет. Громадянин»;
- години поезії:
  - «Срібні дзвони поезії Василя Стуса»;
  - «Мужня муза Стуса»;
- круглий стіл «Народе мій, до тебе я ще верну»;
- огляд літератури «Доле моя чорно-біла»;
- конкурс на краще виконання творів «Я читаю Стуса».

Цікавою для учнівської та студентської молоді буде вікторина «Феномен доби».

Питання вікторини:

1. В якому році і яка назва збірки В. Стуса, котрій присуджено Державну премію ім. Т.Г. Шевченка?

(1991 рік, збірка поезій «Дорога болю», посмертно)

2. Де і коли народився Василь Стус?

(16 січня 1938 року в селі Рахнівка Гайсинського району Вінницької області)

3. Професія поета після закінчення Донецького педагогічного інституту.

(Вчитель української мови та літератури)

4. Газета «Літературна Україна» вміщує добірку творів В.Стуса. Хто з українських письменників написав до них передмову?

(Андрій Малишко)

5. У 1966 – 1968 роках у видавництвах «Молодь» та «Радянський письменник» лежали поетичні збірки В. Стуса, які не були видрукувані. Назвіть їх.

(«Круговерть», «Зимові дерева»).

6. Коли вперше було заарештовано В. Стуса?

(Січень, 1972 рік)

7. Де і коли побачила світ збірка «Зимові дерева» В. Стуса?

(1979 рік, за кордоном, у Брюсселі).

8. Назвіть збірки творів В. Стуса.

(«Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар», «Палімпсести», «Дорога болю», «Вікна в позапростір», «Птах душі» та інші).

9. З яких творів В. Стуса ці рядки:

«Як син, тобі доземно уклонюсь і чесно гляну в чесні твої вічі, і в смерті з рідним краєм поріднюсь».

(«Як добре те, що смерті не боюсь я...»)

«О коханий краю, ти наче посаг мій – у головах».

(«За мною Київ тягнеться у снах...»)

«Та виростають з личаків, із шаровар, з курної хаті раби
зростають до синів своєї України-матері».

(«Сто років, як сконала Січ...»)

«Нехай Дніпра уроча течія
бодай у сні у маячні струмує.
І я гукну, і край мене почує».

(«Верни до мене, пам'яте моя...»)

«На колимським морозі калина
зацвітає рудими слізьми.
Неосяжна осонцена днина,
і собором дзвінким Україна
написалась на мурах тюрми».

(«На колимським морозі калина»)

«Торуй свій шлях,
той, що твоїм назвався,
Той, що обрав тебе,
як побратим.
До нього змалку
ти заповідався
Сумним осердям,
поглядом сумним».

(«Терпи, терпи – терпець тебе шліфує...»)

10. Коли відбулося перевезення праху В. Стуса на київську
землю?

(17—19 листопада 1989 року)

11. Як називалась тема дисертації, над якою працював
В.Стус?

(«Джерела емоційності поетичного твору»)

12. В. Стус – перекладач визначних майстрів художнього
слова. Назвіть їх.

(І.В. Гете, Р.М. Рільке, Г. Лорка, М. Цвєтаєва та інші)

13. Василь Стус написав ґрунтовну розвідку про поезію
П.Тичини. Яка її назва?

(«Феномен доби»)

14. На кіностудії «Галичинафільм» знято фільм про В.Стуса. Яка його назва?

(«Просвітлої дороги свічка чорна», режисер С.Чернілевський, автори сценарію С.Чернілевський, В.Шовкошитний, Д. Стус).

15. Назвіть письменників, лауреатів премії імені В. Стуса.

(М. Коцюбинська, І. Калинець, А. Листопад, І.Світличний, В. Слапчук та ін.)

16. У видавництві «Веселка» в 1992 році вийшла збірка В.Стуса «Вікна в позапростір». Назвіть українського художника, який ілюстрував цю збірку, він же є лауреатом премії В. Стуса.

(Опанас Заливаха)

Також пропонуємо Вашій увазі сценарій літературного вечора «Василь Стус: життя як творчість».

На сцені портрет В. Стуса, увінчаний українським рушником. Перед ним хліб, свічка і квіти. Фонограмою звучать пісні, романси на слова Василя Стуса. Протягом усього вечора демонструються кадри з документального фільму, слайди, фотографії.

Поступово згасає світло. Висвітлюється символічний "вівтар".

Ведучий. Василь Стус – людина, яка уособлює вічний нескорений дух нашого народу. Непохитний перед ворогами, незламний борець, Великий Поет, Велика Людина.

Ведуча. Василь Стус — легендарна постать, якій вдавалося реалізувати свій талант за обставин, де інші "гаснуть", посилаючися на умови. Великий поет, який піднявся над малим часом. Це людина найбільших чеснот, життєве кредо якої було: "Караюсь, мучусь, але не каюсь". Людина, яка говорила правду. І в пам'ять про нього дозвольте запалити свічу пам'яті.

Ведучий. Життєвий шлях Василя Стуса розпочався 6 січня 1938 року в мальовничому селі Рахнівка Гайсинського

району на Вінниччині. Він був четвертою дитиною в сім'ї Стусів, яких селянська безправність змусила полишити рідну землю і податися на пошуки щастя до донбаських степів і заводських цехів. Цей край на все життя прищепив Василеві нездоланий потяг до свободи і навчив його за всіх обставин відстоювати свою людську гідність

Ведуча. Василь Стус по праву вважається одним з найбільших українських поетів двадцятого століття. Він прийшов у літературу наприкінці 50-х - початку 60-х років, коли зміни в житті країни, пов'язані з викриттям культу особистості Сталіна, привели до вибухових змін у мистецтві, літературі.

Ведучий. Дитинство Василя прийшлося на роки війни. Коли вона закінчилася, хлопцю було сім років. І хоча писати Василь почав рано, у перших віршах за межі дитячих вражень, юнацької любові не виходив. Роки юності - роки надій і пошуків себе, мрій про щасливе майбутнє.

Ведуча. Оптимістичними бачилися поетові майбутні життєві дороги у вірші «Не одлюби свою тривогу ранню».

Нам є де йти — на хвилі, на землі —
шляхи мов обрії — далекі і прозорі.

Хай юність догорить — ми віддані життю,
і нам віддасться в славі.

Ведучий. Життя В. Стуса - це дорога через терни до зірок. Подумки пройдемо її етапами, доторкнемося серцем до великої людської трагедії й одночасно високої вірності вибраному ідеалу. Поезія В. Стуса стала помітним явищем не тільки української а й світової літератури, але й усього нашого громадського життя.

Ведуча. Автор кожним своїм віршем вступав у протиріччя з неправдою, за це платив життям.

О боже мій, така мені печаль,
І самота моя - така безмежна,
Нема - вітчизни. Око обережно
Намацує дорогу між проваль.

Ото мій шлях. Повернення, чи не -

Ото мій шлях. Світ за очі. Єдине.

Ведучий. Безкомпромісний і запальний, нетерпимий до будь-якої неправди, Стус особливо болісно сприймав спроби тоталітарного режиму покінчити із залишками духовності нашого народу, зрусифікувати Україну, знищити українську мову. Як тільки міг, він відстоював самобутність українських націй, виступав проти закриття українських шкіл. І почалися поетові скитання. На роботу його не брали, друкувати перестали. Але, незважаючи на утиски й переслідування, Стус продовжував активно виступати проти сваволі й беззаконня. Поет знав, який тернистий шлях судився йому, але не прагнув «сховатися від долі».

Читець.

Здрастуй, бідо моя чорна.

Здрастуй, страдна моя путь.

Ведуча. Вересень у житті Стуса — роковий: 20 вересня 1965 року його відраховують із аспірантури інституту літератури, 7 вересня 1972 року Київський обласний суд розглядає його "кримінальну" справу, 29 вересня 1980 року Київський міський суд почав розгляд нової справи після другого його арешту, у вересні 1983 року йому забороняють пересилати свої вірші на волю, 4 вересня 1985 року — смерть.

Ведучий. Мабуть немає жодного читача, увагу якого не залучив до себе вірш «Як добре, що смерті не боюся...». Добуток це невеликий по розмірах, але надзвичайно густо насичений думкою, у ньому немов сконцентроване життєве кредо поета, бачимо як вирізаний у граніті його портрет, головні риси характеру, обкреслений трагічний, страждальницький життєвий шлях. Зі скупих, стриманих рядків виникає образ мужньої людини, патріота, борця, що вірить у свою правоту і її прийдешній перемозі. В. Стус передчуває, що йому призначені скорбота й неволя. Він не

боїться їх. Сміло йде їм назустріч. Моральну силу вистояти, не клонитись поетові дає впевненість у тім, що правда - за ним, що він жив так, як треба, як гідна Людина.

Як добре те, що смерті не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що вам, богове, низько не клонюся
в передчутті недовідомих верств.
Що жив-любив і не набрався скверни,
ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
і в смерті обернуся до життя
своїм стражденним і незлим обличчям,
як син, тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі,
і чесними сльозами обіллюсь.

Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розів'ється біда.
Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Скворода.
Та вже! Мовчи! Заблуканий у пущі,
уже не ремствуй, позирай у глиб,
у суще, що розпукнеться в грядуще
і ружею завітне коло шиб.

Ведуча. Прихід Василя в цей немилосердний світ збігся із днем народження Ісуса Христа. І хоч батьки записали у метриці 8 січня 1938 року, доля все ж приготувала йому страсну путь на Голгофу кривавого ХХ століття.

"Хтось дати проставив мені, знаками омиті...".

Воістину — Боже провидіння.

Ведучий. Слова Василя Мисика "Але що ж робити живій душі у цій державі смерті?", що взяті Стусом за епіграф до першого вірша з циклу "Костомаров у Саратові", можна вважати епіграфом до всього Стусового життя. Він ще на волі, ще не виполонила його тісна осоружна в'язниця, але передчуття її змушує шукати прикладів мужності серед

велетнів духу — він подумки ніби піднімає Костомарова в його Саратовській тюрмі, намагаючись уявити, як то там йому ведеться.

Затемнення. Висвітлюється портрет В. Стуса.

Читець.

Ти весь — на бережечку самоти
Присмоктаний до туги, ніби равлик,
Від вибухлої злості занепалий
Не можеш межі болю осягти.

А світ весь втих, витух, відпалав,
Не вгамувавши вікової спраги.

Він висмоктав із тебе всю одвагу,
Лишив напризволяще і прокляв.

Ведуча. На початку 1971 року Стусові мало виповнитися 33 роки.

То ж не випадково саме тієї пори в нього народжується вірш "На Лисій горі догоряє багаття нічне...".

Читець.

На Лисій горі догоряє багаття нічне
І листя осіннє на Лисій горі догоряє,
А я вже забув, де та Лиса гора, і не знаю,
Чи Лиса гора впізнала б мене...

Ведучий. У кожному рядку — повторюване підтвердження Лисої гори, яка виглядає нагадуванням про біблійне "лобне місце". Цілком можливо, що в Рахнівці (чи неподалік від неї) була своя Лиса гора. Це вірш-спогад, вірш-передчуття. Він — наче своєрідне продовження найпершого вірша "Веселий цвинтар".

Читець.

...Крилато рветься з нього вороння
Майбутнього. Летить крилато лезо
На віття виголіне. Лине в просі
На утлу синь високогорлі сосни,
І на пропащу голову мою...

Ведучий. Останнім рядком Стус ніби передбачає страсну свою путь. Наприкінці шістдесятих він ще на волі, та незабаром яких пекельних мук доведеться зазнати не тільки його тілу, а й духу. Василь Стус продовжує документувати свій дов'язничий душевний біль у нових віршах, що складуть збірку "Веселий цвинтар".

Читець.

Мені здається, що живу не я,
а інший, хтось живе
за мене в світі в моїй подобі.
...Тільки перехожий
межі світів, ворушишся на споді
чужого існування. Сто ночей
попереду і сто ночей позаду,
а межі ними — лялечка німа.
Розпечена, аж біла з самоболю,
Як цятка пекла, лаконічний крик
усесвіту, маленький шротик сонця
...Ти ждеш іще народження для себе,
а смерть ввійшла у тебе вже давно.

Ведучий. Кожне Стусове слово "забезпечене" золотим запасом його сумління найвищої проби. Тут що не рядок — то правда. Це стогін душі, приречений жити "на рідній, не своїй землі...".

Читець.

Порідшала земна тужава твердь,
міський мурашник поточив планету,
Міліціонери, фізики, поети
Вигадливо майструють власну смерть.
Протухлий український материк
Росте, як гриб. Вже навіть немовлятко,
Й те обіцяє стати нашим катом
І порубати віковий поріг
Дідівським вимшілим патріотизмом,
Де зрідка тільки човганя чобіт

Нагадує: іще існує світ
Справіку заборонений, як схизма.
Цю твердь земна трухлявіє щодня,
А ми все визначаємось. До суті
Доходимо і, Господом забуті,
Вітчизни просимо, як подання.

Ведучий. Після Сковороди й Шевченка, після Симоненка й Довженка, після Драй-Хмари та Вишні, після тисячі патріотів — потоптаних, понівечених, знищених тоталітарною системою, В.Стус не зміг жити інакше — одверто став на бій з нею, свідомо та беззастережно. Поряд із ним було багато сподвижників, але не кожен із них пройшов свій трудний шлях від початку й до кінця так, як зробив це Стус.

Ось "Пояснювальна записка", що Василь подав керівництву Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Написана вона одразу після акції протесту проти приховування тогочасних арештів української інтелігенції й датована 7 вересня 1965 року, третього дня після виступу в кінотеатрі "Україна".

На екрані висвітлюються рядки рукописного тексту. Голос за кадром озвучує їх.

"У суботу, 4 вересня, під час виступу автора фільму та його учасників, а потім після виступу Івана Дзюби, який не зміг сказати про групу арештів (його зіпхнули зі сцени, гукаючи, що людей не заарештовують), я виступив там також. Мене обурило брутальне поводження з Іваном Дзюбою...

Я говорив з обуренням про те, що підозріливо приховувані арешти викликають гнітючу атмосферу, яка створилася в Києві, особливо щодо молодих митців. Ці підозріливі арешти створюють ґрунт для страшних аналогій. Тінь кривавого 1933 року надто близька, щоб не можна було реагувати на будь-які подібні симптоми. Чисто

психологічно, чисто по громадянськи я не міг стриматись. Я вважаю, що в таких умовах мовчанка є злочином...".

Цей найперший документ Стусової непоступливості та громадської мужності Жулинський навів 10 вересня 1990 року у фільмі "Просвітлої дороги свічка чорна" виробництва студії "Галичина-фільм".

На екрані демонструються уривки з фільму "Просвітлої дороги свічка чорна".

Ведучий. Другим документом визначальної ваги було "Двоє слів читачеві" — передмова до збірки поезій "Зимові дерева". Ця збірка — цілісна й поетична.

Ведучий. Світ закріпачуваного вісімнадцятого століття так і не полонив Сковороди. Світ жандармського дев'ятнадцятого ув'язнив на довгих десять літ Шевченка, а світ винищувального двадцятого не допускав його пророчого слова до спраглих людських душ. Він так і не випустив із своїх пазурів нескореного Стуса.

Читець.

Яка нестерпна рідна чужина,
Цей погар раю, храм, зазналий скверни!
Ти повернувся, але край — не верне
Йому за труну пільма кам'яна.

Ведучий. Стус казав: головне для в'язня — уміти тримати голову, як би важко йому не було.

У листі від 3 грудня 1978 року до Олега Орача він писав із селища Матросова.

Висвітлюється портрет.

Читець. "Я, як роковий на розтерзання дикими звірами в римському цирку, оббреханий, зневажений, але гордо тримаю голову, аж їм кров із зубів".

Ведучий. Василь Стус і в таборах, і на засланні ніколи нікого з товаришів по неволі не повчав, як треба жити. Він робив це своїм прикладом. Але небагато було здатних повторити подвиг його мужності й непокори. Як мало було

й тих, хто упродовж майже двох тисячоліть намагався повторити подвиг Ісуса Христа.

Ведуча. Шанований Стусом А. Камю писав: "Для Ніцше, як і для Толстого, Христос — не бунтар. Суть його вчення зводиться до тотальної згоди, де непротивлення злу". Стус не наслідував Христа — він став "на прю" з людиноненависницькою системою. У Ніцше є нищівний вислів: "Соціалізм — це не більше, ніж звиродніле християнство". А звиродніло воно через те, що дві тисячі років тому на волю було відпущено не пророка Ісуса, а злодія Варраву, та схоже, саме від нього й ведуть свій початок підступні й брехливі, нещадні й загребущі, злодійкуваті безбожники.

Читець.

Чи ти спізнав життєву путь свою
На цій безрадській сумній роботі,
Де все людською мукою взялось?
Ти все стоїш в моїй тяжкій скорботі,
Твоїм нещастям серце пойнялось
Моє недужне. Ти ж за мене вдвоє
Нещасніший. Я сам. А ти лиш тінь.
Я є добро. А ти — труха і тлінь,
А спільне в нас — що в'язні ми обоє,
Дверей обабоки. Ти там, я — тут,
Нас порізнили Мури, як Статут.

Ведучий. Його рано замучили, зламали життя за елементарну порядність, за вірність своїм переконанням, своїй Вітчизні. Але сьогодні В. Стус повернутий народу, збулися його пророчі слова:

Читець .

Народе мій, до тебе я ще верну,
Як в смерті обернуся до життя
Своїм стажданним і незлим обличчям.
Як син тобі доземно уклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі

і в смерті з рідним краєм поріднюсь.

Список використаних джерел.

Бедрик Ю. Від смерті до життя // Друг читача. - 1992. - 18 берез.

Бедрик Ю. "Під тягарем хреста": (Нотатки про львівське видання збірки В. Стуса) // Літ. Україна. - 1992. - 22 жовт. - С. 5.

Горинь М. Раб не може бути поетом // Голос України. - 1992. - 9 січ. - (№3).-С. 13.

Доценко Ю. Пізня черешня у саду // Голос України. - 1992. - 25 черв. (№118). - С.4.

Журба Г. "Пресвітлої дороги свічка чорна" // Уряд, кур'єр. - 1992. - 9 груд. (№ 60). - С. 3.

Захарченко В. Він переміг: Спогад про Василя Стуса // Київ. - 1992. - №1. - С. 117-122.

Іванова О. "Чужинецька земля Василя Стуса" // Літ. Україна. - 1992. - 16 січ. (№2).-С. 5.

"І душу виробив таку прозору...": [Про В.С. Стуса: Біогр.-бібліогр. матеріали / Авт.-уклад. В. Кононенко] // Друг читача. - 1992. - 18 берез. - (Імена, по-верн. народу).

Коцюбинська М. "В його лірично-фосфоричний світ..." // Київ. - 1992. - №5. - С. 137.

Лазаренко А. Син України // Стус. В.С. І край мене почує: Поезії. - Донецьк, 1992. - С. 7-30.

Лубська О. Слово про Василя Стуса: [Вірш] // Літ. Україна. -1992. - 24 груд.

Макарчук В. "Від юних літ до юного змушніння": (Рання лірика Василя Стуса): [Вступ, нарис до публ. віршів В. Стуса] // Слово і час. - 1992. - № 8. - С. 64-69.

Мовчун І.І. "Розстріляне відродження": (Усний літературно-мистецький журнал про життя і творчість М.

Куліша, Г. Косинки, В. Стуса) // Укр. мова і літ. в школі. - 1991. - № 1. - С. 78-86.

Мозолевский Б. "Простіть мене. Я скоро буду з вами..." // Голос України. - 1992. – 9 січ. (№ 3). - С. 13.

Неділько В. "Народе мій, до тебе я ще верну..." // Сіл. вісті. - 1991. - 30 січ.

Неділько В.Я. Василь Стус. Доля життя // Укр. мова і літ. в шк. - 1992. - №1. - С. 32-37; №2. - С. 21-30.

Про вшанування пам'яті В. Стуса в с. Таужному на Гайворонщині // Літ. Україна. - 1992. - 4 черв. - С. 7.

Матеріал підготувала
методист ЦБС

В. Яровенко

Відповідальна за випуск
директор ЦБС

В. Рейниш